

Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Topluluk Hissine Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi

Investigation of Factors Affecting the Sense of Community of Distance Education Learners in Online Learning Environments

Esmâ Yıldız*

To cite this article/ Atıf için:

Yıldız, E. (2020). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 180-205. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.9m

Öz. Bu çalışmanın amacı, çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrencilerin topluluk hissine etki eden faktörleri belirlemektir. Çevrimiçi öğrenme ortamlarında bireylerin topluluk hissine etki eden faktörlerin belirlenmesi bu ortamların paydaşları açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın katılımcılarını, bir Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi'ndeki (UZEM) 5 farklı bölümden 15 önlisans öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma verileri, nitel veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme ile elde edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, bir bilgisayar programıyla içerik analiziyle incelenmiştir. Verilerin analizi sonunda ilgili alanyazın göz önünde bulundurularak çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrencilerin topluluk hissine etki eden yedi tema belirlenmiştir. Bu temalar (1) öğretim elemanı, (2) öğrenci özellikleri, (3) öğretim tasarımı, (4) öğretim yöntemi, (5) etkileşim, (6) işbirliği ve (7) oryantasyon şeklindedir. Bu bağlamda çevrimiçi ortamlar düzenlenirken öğretim elemanlarının süreçle ilgili bilgilendirilmesine, etkileşimin gerçekleştiği arayüzlerin tasarlanmasına, sistemle ilgili oryantasyonların yapılmasına ve uygun yöntem ve stratejilerin belirlenmesine dikkat edilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, çevrimiçi ortam, topluluk hissi.

Abstract. The purpose of this study is to determine the factors that influence the sense of community of learners in online learning environments. Participants of the study consisted of 15 students from 5 different departments in Distance Learning Application and Research Center (UZEM). The study was conducted through semi-structured interviews with qualitative data collection tools. The data obtained through interviews with participants were analyzed by content analysis with a computer program. After the analysis of the data, seven themes that influence the sense of community of learners in online learning environments were defined. These themes are (1) instructor, (2) learners characteristics, (3) instructional design, (4) teaching method, (5) interaction, (6) collaboration and (7) orientation. While organizing online learning environments, it is emphasized that instructors should be informed about the process, interaction interfaces should be designed, system orientations should be made, and appropriate methods and strategies should be determined.

Keywords: Distance education, online environment, sense of community.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 26.12.2018

Düzeltilme Tarihi: 07.01.2020

Kabul Tarihi: 13.01.2020

* Sorumlu Yazar / Correspondence: Amasya Üniversitesi Türkiye, e-posta: esma.yildiz@amasya.edu.tr ORCID: 0000-0002-0916-9924

Giriş

Çevrimiçi ortamlarda öğrenme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı yoluyla kolaylaştırılmakta ve desteklenmektedir (Broadbent ve Poon, 2015; Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011; Lim ve Richardson, 2016; Pearson ve Trinidad, 2005; Todhunter, 2013). Bu ortamlarda öğrenme, iletişim teknolojilerinin İnternete dayalı kullanımı aracılığıyla ders materyalinin metin, ses, video, grafik ve animasyon gibi araçlarla dağıtılması ile gerçekleşir (Gümüş, 2007). Çevrimiçi ortamlar eğitim uygulamalarını sınıfın fiziksel sınırlarının ötesine taşıyarak öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen arasındaki çevrimiçi etkileşimi eğitimin bir parçası haline getirmiştir. Böylece öğrenciler; öğretmenler/öğretim elemanları ve sınıf arkadaşlarıyla gerek eşzamanlı gerekse eşzamansız çevrimiçi iletişim araçlarını kullanarak etkileşim kurmaya başlamışlardır (Wang, 2008). Bu ortamlar; maliyetinin düşüklüğü, öğretim üyesinin zaman ve mekândan bağımsız eğitim hizmeti verme imkânı, iletimde sağladığı kolaylıklar gibi sebeplerden dolayı birçok eğitim kurumu tarafından kabul görmüştür (Varol ve Türel, 2003). Bu durum eğitim kurumlarında çevrimiçi ortamlar yaygınlaşmasını etkilemiştir.

Çevrimiçi ortamlarda iletişim araçları, öğrenme ortamlarında katılım için önemli araçlar olup öğrenmenin gerçekleşmesinde toplumsal etkileşimin önemini savunanlar için birer fırsat haline gelmiştir (Özçınar ve Öztürk, 2008). Topluluk kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından; birbirine benzer veya aynı cinsten olanların oluşturduğu bir grup olarak tanımlanmıştır. Bilgi Teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte topluluk, benzer çıkarları olan bir grup insanın bilgi paylaşmak ve sorunları tartışmak için bir araya gelmesi olarak ele alınmıştır (Luo, Zhang ve Qi, 2017). Topluluk yapısını korumak ve yeni ve güncellenmiş bilgi üretmek için üyeler arasında etkileşimlerin ve iletişimin olması önemlidir (Hsu ve Liao, 2014). Çevrimiçi bir öğrenme topluluğunun özü; ortak hedefleri, ilgi alanlarını ve deneyimleri paylaşan Web tabanlı bir grup olmasıdır (Davidson-Shivers, Rasmussen ve Lowenthal, 2018).

Çevrimiçi öğrenme ortamlarında katılım hem kişisel hem de toplumsal seviyede gerçekleşir (Hrastinski, 2009). Bu ortamlarda öğrencilerin kendilerini yalnız değil de bir topluluğun parçasıymış gibi hissetmelerini sağlamak önemlidir. Bir topluluğun parçası gibi hissetmek bu öğrenme ortamlarında başarıyı, etkileşimi ve tutumu etkilemektedir (Haar, 2018; Yılmaz, 2016). Ancak çevrimiçi öğrenme ortamlarında bir takım iletişim hataları bunu sağlamada dezavantaj oluşturmaktadır. Bu iletişim hataları genellikle teknik düzeyde değil de sosyal düzeydeki sebeplerden meydana gelmektedir (Gunawardena, 1995). Çevrimiçi ortamlarda, zengin medya iletişim araçlarının ortaya çıkmasına rağmen öğrencilerin gerek öğretim elemanlarıyla gerek sınıf arkadaşlarıyla daha çok metin tabanlı olan çevrimiçi iletişim araçlarını kullanarak etkileşim kurdukları görülmektedir (Wang, 2008). Çevrimiçi ortamlarda bireyler kişiliklerini ve duygularını, fiziksel gösterim veya sözel ifadelerle değil de sembol ve kelimelerle ifade etmektedir (Gunawardena, 1995; Ilgaz ve Aşkar, 2009). Metin tabanlı iletişim ortamları ise sosyalliği sınırlandırmakta ve iletişimi zorlaştırmaktadır. Çevrimiçi ortamlarda fiziksel uzaklığın ve iletişimde metin tabanlı arayüzlerin sınırlılıklarının bir sonucu olarak topluluk hissi azalmaktadır (Gunawardena, 1995). Bu sınırlayıcı koşullar öğrenciler arasındaki ciddi sosyal ve psikolojik mesafelere neden olmaktadır. Böylesi bir mesafe de topluluk topluluk hissini azalmasına yol açabilir. Tinto (1993), öğrencilerin öğrenme ortamındaki diğer üyelerle ilişki içinde olduklarında ve kendilerini geliştirdiklerini hissettiklerinde, öğrencilerin memnuniyet düzeylerini ve bir üniversite programında devam etme ihtimallerini artıracaklarını vurgulamıştır (Akt. Rovai, 2002). Nitekim topluluk hissine ilişkin kuramsal çerçeve bir öğrenme ortamında topluluk hissini sağlanmasının ve geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Topluluk hissi; bir öğrenme ortamındaki bireylerin; ihtiyaçlarının, grubun ortak çabalarıyla karşılandığı inancı ve gruptaki her üyenin sahip olması gereken aidiyet hissi olarak tanımlanmaktadır (McMillan ve Chavis, 1986; Yuan ve Kim, 2014). Topluluk hissi; topluluk/grup üyeleri arasında aidiyet ve sorumluluk duygusunu vurgular (Sarason, 1974). McMillan ve Chavis (1986) topluluk hissine dört bileşenin katkı sunduğunu ifade etmiştir. Bu bileşenler üyelik, etki, ihtiyaçların karşılanması ve entegrasyon, paylaşılan duygusal bağ şeklindedir.

Üyelik bileşeni bireye ayrılan bir alanın olması ve böylelikle bireyin kendini ortama ait hissetmesi olarak tanımlanabilir. Üyelik bileşeni “sınırlar, güven duygusu, aidiyet ve özdeşleşme duygusu, kişisel yatırım (katkı), ortak bir sembol sistemi” şeklinde beş nitelik içerir (McMillan ve Chavis, 1986). Bu niteliklerin ilki olan sınırlar, insanların kişisel alanlarını korumak için birtakım sınırlarının olduğuna işaret eder. Sınırlar, insanların var olan sisteme nasıl üye olacağı ve diğer grup üyelerine karşı tutumlarıyla ilgilidir. İkinci nitelik olan güven duygusu, üyelik kriterlerine göre kurulan sınırları ve grup mahremiyetinin güvenliğini sağlayan yapıyı temin etmeyi içerir. Öğrenme ortamlarında güven duygusu sağlandığı takdirde bireyler eksik öğrenmelerini ve/veya gerçekleşmemiş öğrenmelerini ifade edebilecek ve diğer bireylerden bu eksiklikleri tamamlamada destek alacaklardır. Üçüncü nitelik olan aidiyet ve özdeşleşme duygusu, grup içinde yer alan uyum, inanç ve beklentileri içerir. Grup tarafından kabul edilme ve grup için katkıda bulunma duygularını kapsar. Bu noktada herkes kendi kimliğini vurgular. Diğer bir ifade ile bu durum “benim grubum” veya “ben bu grubun bir parçasıyım” duygusudur. Topluluk olma duygusunun oluşumunda kişisel yatırım önemlidir. Üyelik bileşeninin dördüncü niteliği kişisel yatırım, diğer bir ifade ile katkıdır. Üyelerin ortama kişisel katkı sağlamasıyla üyelikler daha anlamlı ve değerli olur (McMillan ve Chavis, 1986). Üyeler ortama katkı sağlarsa topluluk hissi gelişme gösterir. Son nitelik olan ortak bir sembol sistemi ise topluluk duygusunu yaşatır. Ortak sembol sistemi toplulukların anlaşılmasında ve bireylerin birbirini anlamasında ön koşuldur

Etki, toplum için iki yönlü bir bileşendir. Birinci yön, bir grupta gruba üye olmayı cazip gösteren üyelerin olmasıdır. Grubun bütünlüğü grup üyelerine bağlıdır. Her üyenin kendini dinleyen birinin olduğunu bilmesi onun katılımını etkiler (McMillan ve Chavis, 1986). Bu durumda her üye yönetici dahi olsa diğer bireyleri dinlemeli ve baskın olmaya çalışmamalıdır. Aksi durumda baskın üyeler diğerlerinin görüş ve isteklerini sık sık görmezden gelebilir. Bu ise ortamda katılımın azalmasına ve üyelerin grubu terk etmesine sebep olabilir.

İhtiyaçların karşılanması ve entegrasyon bileşeni, üyelerin ihtiyaçlarının grup kaynaklarından karşılanmasıyla ilgilidir. Bu durumda üyeler karşılıklı olarak birbirine yardım etmede ve yardım almada istekli davranmalıdır. Bu bileşen grup, grup başarısı, üyelik durumu, üyeleri ödüllendirme, destek, üyelik ve bireysel yetenek, birey-çevre uyumu, ortak değerler ve bireyin ihtiyaçlarına hizmet etmeyi kapsar. Bireyler bir topluluğa üye olurken o topluluktan bir şeyler almayı ümit eder. Bu üyelerin, topluluk olma hislerini güçlendirir (Yılmaz, 2016). Onların harcadığı zaman ve katkı karşılığında sorunlarını çözmek gerekir. Kaldı ki üyeler ortama katkıda bulunmaya devam etmek için bir şekilde ödüllendirildiğini hissetmek de ister. Bu yüzden üyelerle konuşmak önemlidir çünkü bu sayede onlar ortamda olduğunu hissedecektir. Daha sonra onların ihtiyaçlarını anlamak ve ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunmak kolaylaşacaktır.

Tarih boyunca ortak alanları ve duyguları paylaşan toplumlar var olmuştur. Bu toplumların inançları ve bağlılıkları paylaşılan duygusal bağ bileşenini ifade eder (McMillan ve Chavis, 1986) Grup üyeleri arasındaki benzer ve olumlu deneyimler, ilişkiler ve tamamlanan görevler üyeler arasında bir bağ oluşturur. Bu bileşen üyelerin zaman-para-samimiyet-yakınlık konularında katkı sağlaması, topluluk tarafından ödüllendirme veya aşağılanmanın üyeler üzerindeki etkisi ve manevi bağlarını kapsar. Bu

bileşen gerçek bir topluluk hissi oluşturmada olmazsa olmazdır. İlgili alanyazın incelendiğinde (Haar, 2018; Luo, Zhang ve Qi, 2017; McMillan ve Chavis, 1986; Randolph ve Crawford, 2013; Rovai, 2002, Yılmaz, 2016) bir çevrimiçi öğrenme ortamında topluluk hissini kalitesini ve boyutunu etkileyen birçok bileşenin olabileceği düşünülmektedir. McMillan ve Chavis (1986) topluluk hissini etkileyen dört öğeden bahsederken Rovai (2002) topluluk hissiyle pozitif bağlantıları olan yedi öğe olduğunu belirtir. Bu öğeler Şekil 1'deki gibidir:

Etkileşimsel Uzakhk	•Öğrenci ve öğretmen davranışları arasında potansiyel yanlış anlamalara yol açan psikolojik ve iletişimsel boşluk olarak tanımlanır.
Sosyal Bulunuşluk	•Sosyal bulunuşluk bireyler arasındaki etkileşim ve iletişim sürecinde her bir bireyin algılanma düzeyi olarak tanımlanmıştır.
Sosyal Eşitlik	•Öğrencilerin kendilerini ifade edebilme de ve ihtiyaçlarını giderme de denk imkanlara sahip olması ve bunu kullanabilmelerini ifade eder.
Küçük Grup Aktiviteleri	•Bireysel öğrenme etkinliklerini arttırmada öğrencilerin birbirleriyle bağlantı kurmasına yardımcı olunmak ve anlamlı öğrenmelere destek olmak hedeflenir.
Grup Yönetimi	•Bir grubun devamı ve verimli bir şekilde çalışması adına öğretmenin teşvik edici, uzlaştırıcı, standart belirleyici, takip edici gibi birtakım roller üstlenmesini ifade eder.
Öğretim Stili ve Öğrenme Aşaması	•Öğrenmenin her aşamasında öğretmenin, öğrenciye uygun ve ihtiyaçlarına yönelik öğretim stili göstermesini ifade eder.
Topluluk Boyutu	•Uzaktan eğitimde topluluk boyutundan kastedilen öğrenme ortamında ki öğretmen ve öğrenci sayısıdır.

Şekil 1. Topluluk hissi öğeleri (Rovai, 2002)

Rovai (2002) uzaktan işlenecek derslerde bu öğeler doğrultusunda topluluk hissini oluşturulması ve sürdürülmesi halinde çevrimiçi öğrenmede kalıcılık ve memnuniyetin sağlanacağını savunmaktadır.

Bu durumun aksine çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini azalması durumunda öğrencilerin sistemden soyutlanmaları söz konusu olabilmektedir (Kang, Liew, Kim ve Jung, 2011; Öztürk ve Deryakulu, 2011). Nitekim topluluk hissini, öğrencilerin uzaktan öğretim etkinliklerinde katılım performanslarını doğrudan etkilediği; düşük topluluk hissine sahip öğrencilerin, öğrenme etkinliklerine katılımlarının düşük olduğu bildirilmiştir (İlgaz ve Aşkar, 2009). Bununla birlikte azalan topluluk hissi çevrimiçi öğrenme ortamlarında motivasyon kaybı, beklentilerin karşılanamaması, memnuniyet oranlarının düşük olması gibi sonuçlar doğurduğu için öğrenme sürecini olumsuz yönde etkileyebilir (İlgaz ve Aşkar, 2009; Richardson ve Swan, 2003). Bu durum uzaktan eğitimde etkili bir öğrenme süreci için öğrencilerin topluluk hissini oluşturulması ve sürdürülmesine yönelik birtakım düzenlemelerin yapılmasının gerektiğini göstermektedir. Bu düzenlemelerin yapılabilmesi için topluluk hissine etki eden faktörlerin dikkatli bir şekilde incelenmesi önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu çalışmada uzaktan eğitim öğrencilerinin çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini oluşturulması, sürdürmesi ve geliştirmesine etki eden faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Ek olarak çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini oluşturulması, sürdürülmesine ve geliştirilmesine ilişkin olarak öğretimsel açıdan neler yapılabileceği ele alınmıştır. Bu amaca ulaşma sürecinde “Uzaktan eğitimde çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrencilerin topluluk hissini etkileyen faktörler nelerdir?” sorusunun yanıtı aranmıştır.

İlgili alanyazında çevrimiçi öğrenme ortamlarında katılımcıların topluluk hissini etkileyen birtakım faktörler paylaşılmıştır, ancak bu çalışmalarda topluluk hissini etkileyen faktörler incelenirken katılımcı görüşlerine başvurulmamıştır. Bu konuda katılımcıların görüş ve önerilerinin belirlenmesinin topluluk hissini oluşturmada ve sürdürmede yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çünkü topluluk hissini etkileyen faktörlere katılımcı perspektifinden bakılmasının, etkili bir öğrenme ortamı tasarlamada destek olacağı düşünülmektedir. Çalışma bulguları çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini önemini ve topluluk hissini oluşmasını etkileyen faktörleri göstermektedir. Bu sayede çevrimiçi ortamlar tasarlanırken öğretim elemanlarının öğrencileri öğrenme ortamına çekmesi için öneriler sunulabilir. Bu çalışma öğretim elemanlarına, öğretim yöntemi ve uygulamalarını belirlerken öğrencilerin aidiyet hissi oluşturmasına imkân sunacak etkinlikler oluşturması konusunda bilgilendirici olabilir. Bunun yanı sıra öğretim hizmeti veren Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkez’lerinde (UZEM) öğretimi planlarken oryantasyon hizmetleri gibi etkinlikler planlamaları adına farkındalık oluşturabilir. Ek olarak öğrencilerin görüşlerini dikkate alınarak bir öğrenme ortamı tasarlanması, etkileşimin sağlandığı arayüzlerin tasarımında dikkat edilecek noktalar hakkında fikir verebilir.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi durum çalışması (case study) desenlerinden iç içe geçmiş tekli durum deseni ile yürütülmüştür. Durum çalışması, güncel bir olgunun kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde ele alındığı; durumların çok yönlü, sistemli ve derinlemesine incelendiği; duruma bağlı temaların tanımlandığı bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2013; Cohen, Manion ve Marrison, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2013; Yin, 2015). İç içe geçmiş tekli durum deseni ise içerisinde tek bir analiz birimi bulunan durumun incelenmesi halinde kullanılmaktadır (Yin, 2015). Bu çalışmada analiz birimi bir uzaktan eğitim merkezidir. Araştırılan durum ise bu analiz biriminde, farklı programlara kayıtlı

öğrencilerin topluluk hissine etki eden faktörlerdir. Çalışmada farklı programlardan katılımcıların, topluluk hissini etkileyen faktörlerin keşfedilmesine ilişkin ifadeleri derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenen bir UZEM'de 5 farklı uzaktan eğitim programına kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme araştırmacının, daha önceki bilgilerine dayanarak ihtiyaç duydukları verileri sağlayacağına inandıkları bir örnekleme belirleme yöntemidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Maksimum çeşitlilik örneklemede ise amaç görel olarak küçük bir örnekleme oluşturmak ve bu örneklemede araştırma problemine taraf olabilecek bireyleri üst seviyede yansıtabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada farklı önlisans programlarından uzaktan eğitim öğrencileriyle daha zengin durumlar ele alınıp topluluk hissine etki eden ortak ya da paylaşılan faktörler anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu uzaktan eğitim programları İnternet ve Ağ Teknolojileri, Mekatronik, Elektrik, Çocuk Gelişimi ve Yaşlı Bakımı önlisans programlarıdır.

Tablo 1.

Çalışma Grubuna İlişkin Kişisel Bilgiler

1.	Katılımcı	Kadın	Zeynep	Çocuk Gelişimi
2.	Katılımcı	Erkek	Ahmet	Mekatronik
3.	Katılımcı	Erkek	Cem	İnternet ve Ağ Teknolojileri
4.	Katılımcı	Kadın	Selin	Çocuk Gelişimi
5.	Katılımcı	Kadın	Gökçe	Yaşlı Bakımı
6.	Katılımcı	Kadın	Yaprak	İnternet ve Ağ Teknolojileri
7.	Katılımcı	Erkek	Özgür	İnternet ve Ağ Teknolojileri
8.	Katılımcı	Erkek	Metin	Elektrik
9.	Katılımcı	Erkek	Kaan	Elektrik
10.	Katılımcı	Erkek	Hakan	Elektrik
11.	Katılımcı	Kadın	Elif	Çocuk Gelişimi
12.	Katılımcı	Erkek	Fatih	Mekatronik
13.	Katılımcı	Kadın	İdil	Çocuk Gelişimi
14.	Katılımcı	Erkek	Kemal	Yaşlı bakımı
15.	Katılımcı	Erkek	Kerem	Elektrik

Katılımcılar 17-45 yaş aralığında olan; Elektrik bölümünden 4, Mekatronik bölümünden 2, İnternet ve Ağ Teknolojileri bölümünden 3, Çocuk Gelişimi bölümünden 4 ve Yaşlı Bakımı bölümünden 2 olmak üzere toplam 15 kişidir. Elektrik bölümündeki katılımcılar temelde elektronik bilimi, bilgisayar bilimi, devre tasarımı, programlanabilir denetleyiciler, sistem analizi ve özel tasarımı motorlarla ilgili dersler almaktadırlar. Mekatronik bölümündeki katılımcılar temelde mekatronik ve bilgisayar bilimi, devre tasarımı ve analizi, analog ve sayısal elektronik, mikrodenetleyicilerle ilgili dersler almaktadırlar. İnternet ve Ağ Teknolojileri bölümündeki katılımcılar temelde bilgisayar bilimi, programlama, veri tabanı, internet ve işletim sistemleri bilgisi konusunda dersler almaktadırlar. Çocuk Gelişimi bölümündeki katılımcılar temelde gelişim ve davranış bilimleri, özel eğitim, çocuk sağlığı ve hastalıkları, çocuk hakları, aile eğitimi ve rehberlik ile ilgili dersler almaktadırlar. Yaşlı bakımı bölümündeki katılımcılar temelde yaşlı bakımı ilke ve uygulamaları, anatomi, fizyoloji, gelişim ve davranış bilimleri, aile planlaması ve cinsel eğitim, romatolojik ve nörolojik hastalıklar, halk sağlığı, evde bakım hizmetleri, fiziksel ve sosyal rehabilitasyon, beslenme, yaşam sonu bakım ile ilgili dersler

almaktadırlar. Tüm önlisans bölüm öğrencileri, ilgili Uzaktan Eğitim Programından mezun olmak için Endüstriye Dayalı Eğitimlerini (STAJ) tamamlamak zorundadırlar.

Katılımcılar bu programlara kayıtlı son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun ilgili programların son sınıf öğrencilerinden seçilmesinin temel nedeni; öğrencilerin sistem arayüzüne aşina olmalarıdır. Bu sayede sistem arayüzüne acemi olmaktan kaynaklanan birtakım sorunların en aza indirilmiş olacağı ve bulguların sistem acemiliğinden etkilenmesinin önüne geçileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda çalışma grubundaki öğrenciler en az bir yıl uzaktan eğitim deneyimine sahip farklı önlisans programındandırlar.

Bu programlarda öğrenciler web temelli öğrenme faaliyetlerine katılarak öğrenmelerini gerçekleştirmektedirler. Programda bulunan dersler eş zamanlı ve eş zamanlı olmayan aktiviteler ile yürütülmektedir. Öğrencilere her bir ders için haftalık olarak okuma metinleri ve etkileşimli öğrenme içerikleri sunulmaktadır. Öğrenciler öğrenme yönetim sistemleri (ÖYS) üzerinden okuma metinlerine ve etkileşimli öğrenme içeriklerine erişmektedirler. Mevcut ÖYS’de birden fazla öğrenci aynı zamanda bir sanal sınıfta bulunarak birlikte eğitim alabilir ve etkileşimde bulunabilirler. ÖYS’nin ara yüzünden kayıtlı olunan programın ders içeriklerine ve ders materyallerine ulaşmanın yanı sıra ödev, sınav ve danışman bilgilerini görüntülenebilir. Bu ara yüz aracılığıyla öğrenci işlerine dilekçe gönderilebilir ve kullanıcıların sisteme yüklediklerini diğer kullanıcılar bilgisayarlara indirebilir. Tüm bunlara ek olarak kullanıcı sınav sonuçlarını ve not dökümünü görebilir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veriler yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sorular her ne kadar önceden hazırlanmış olsada görüşme sırasında yeni sorular eklenebilir ve katılımcının önemli gördüğü konuları araştırmacıya keşfetme şansı sunar (Longhurst, 2003). Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacı tarafından araştırmanın amacı göz önünde bulundurulup bir alan uzmanının görüşü alınarak geliştirilmiştir. Daha sonra başka bir alan uzmanı ile dil uzmanı tarafından incelenen görüşme soruları gözden geçirilerek düzeltilmiştir. Ardından görüşme formu sorularının amacına hizmet edip etmediği test etmek için bir ön uygulama yapılmıştır. Bu ön uygulamanın ardından yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir.

Nitel araştırmalarda veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde, toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşılmaya çalışılır. (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Özdemir, 2010). Veriler, Cresswell’in (2013) beş aşamalı veri analizi prosedürü takip edilerek, bir bilgisayar programı aracılığıyla analiz edilmiştir. İlk olarak, analiz için verilerin tamamı transkript edilmiş ve düzenlenmiştir. Genel bir anlam elde etmek için transkript birkaç kez okunmuş ve notlar alınmıştır. Veriler kavramsallaştırılmış ve kavramsallaştırılan veriler dikkate alınarak, temalar formüle edilmiştir. Ardından temalar birlikte yorumlanmıştır. Son olarak, yorumların daha net ve okuyucu dostu olması için veriler metinler ve tablolarla gösterilmiştir. Belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilen bulgular yorumlanmış ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Uzaktan eğitim öğrencilerinin çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini etkileyen yedi tema tanımlanmıştır. Bu temalar bulgular bölümünde ayrıntılı olarak paylaşılmıştır. Çalışma grubunda katılımcıların ifadeleri paylaşılırken gizliliği sağlamak için kendi isimleri yerine değiştirilen isimleri kullanılmıştır (Bkz. Tablo 1). Ek olarak birebir alıntı olarak kullanılabilen cümleler belirlenmiş ve gerekli görüldüğü durumlarda bulgular bölümünde paylaşılmıştır.

Geçerlik ve Güvenilirlik

Nitel araştırma yöntemlerinde geçerlik araştırma sonuçlarının doğrulanabilirliği olarak tanımlanırken; güvenilirlik, çalışma tasarımının farklı çalışmalarda tutarlı olup olmadığı ile ilgilidir (Gibbs, 2007). Bu çerçevede çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak adına birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemler nicel araştırmalarda kabul gören geçerlik ve güvenilirlik kavramlarıyla değil doğrulanabilirlik kavramıyla ifade edilebilir. Bu çerçevede; iç geçerlik için güvenilirlik, dış geçerlik için aktarılabilirlik, iç güvenilirlik için tutarlılık, dış güvenilirlik için teyit edilebilirlik kavramları kullanılmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985).

Çalışmada geçerlik için araştırmacı, katılımcıların görüşlerini olduğu gibi ve yansız olarak değerlendirmeye çalışmış; yanlış anlaşılmalara önüne geçilmesi adına araştırmacı görüşmelerde olabildiğince katılımcı teyidini sağlamaya çalışmış ve bu yönde sorular sormuştur (Bunu mu ifade etmek istediniz?, vb). Güvenilirliği sağlamak için araştırmacı veri kaynaklarıyla uzun süre etkileşim içinde olmuştur. Aktarılabilirlik için, çalışma detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma bulgularının yanı sıra örnekleme ilişkin ayrıntılı bir anlatıma yer verilmiştir.

Nitel araştırmada güvenilirlik gözlenen durum ile ilgili, farklı gözlemciler ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda elde edilen sonuçların ilişkilendirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu noktada elde edilen verilerin bütün olarak ele alınabilmesi ve ulaşılan sonuçların teyit edilmesi adına meslektaş teyidine başvurulmuştur. Meslektaş teyidinde, bilgisayar programıyla raporlanan veriler bir alan uzmanı tarafından incelemiş ve verilerin analizi sonucunda tanımlanan kavramlara son hali verilmiştir. Tutarlılık için yöntem, veri toplama ve analizler detaylı olarak verilmeye çalışılmıştır. Yine katılımcılardan doğrudan aktarmalar bulgularda paylaşılmıştır. Bu önlemlere ek olarak görüşmelerde katılımcılar; çalışmanın amacı, verilerin güvenliği, kimliklerinin gizliliği ve toplanan verilerin yalnızca ilgili araştırma için kullanılacağı konusunda bilgilendirilmiştir.

Ek olarak bulgular aynı alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Görüşme formunda yer alan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Bu sayede verilerin eksik veya yanlış olma ihtimalinin büyük ölçüde önüne geçilmiştir. Katılımcıların izniyle kaydedilen görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür ve tamamı transkript edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular araştırma sorusunu cevaplayacak şekilde paylaşılmıştır. Elde edilen veriler bir bilgisayar programı yardımıyla düzenlenmiştir. Daha sonra içerik analizi ile incelenen veriler kavramlara ve temalara göre düzenlenmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplardan yola çıkılarak 7 tema tanımlanmıştır. Bu temalar öğretim elemanı, öğrenci özellikleri, öğretim tasarımı, öğretim yöntemi, etkileşim, işbirliği ve oryantasyon şeklindedir. Bu temalar ve temalara yönelik kavramlar Tablo 2’de ifade edilmiştir.

Tablo 1.

Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Topluluk Hissini Etkileyen Faktörler

Temalar	İlgili Kavramlar
Öğretim Elemanı	Öğretim elemanı tutum ve davranışları
	Geri bildirim verme
	Öğretim elemanının özveri ve ilgisi
Öğrenci Özellikleri	Uygun öğretim stratejisi belirleme
	Öğrenme stilleri
Öğretim Tasarımı	Öğrenci beklenti ve inançları
	Materyal tasarımı
Öğretim Yöntemleri	Ortam tasarımı
	Etkileşime dayalı yöntemler kullanma
İletişim	Bireylere görev ve sorumluluklar verme
	Sosyal medya kullanımı
Oryantasyon	Sistem üzerinden mesaj veya e-posta gönderimi
İşbirliği	Sisteme yönelik oryantasyon
	Grup çalışmaları

Tablo 2’de her bir temanın altında görüşmeler neticesinde elde edilen kavramlara yer verilmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissinin oluşturulması ve sürdürülmesinde katılımcıların, öğretim elemanının tutum ve davranışlarından etkilendiği sıkça vurgulanmıştır. Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak tanımlanan temaları destekleyen ifadeler ilgili tema altında paylaşılmıştır.

Öğretim Elemanı

Öğretim Elemanı temasına yönelik, katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak, dört kavram tanımlanmıştır. Bu kavramlar; öğretim elemanı tutum ve davranışları, geri bildirim verme, öğretim elemanının özveri ve ilgisi, uygun öğretim stratejisi belirleme şeklindedir.

I. Öğretim elemanı tutum ve davranışları

Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak tanımlanan Öğretim elemanı tutum ve davranışlarının önemine ilişkin Cem’in ifadesi aşağıdaki gibidir:

(Topluluk hissi oluşturamamda) Canlı ders yapan hocalarımız en büyük etken oldu; çünkü karşınızdaki kişi size ne kadar sıcakkanlı davranıyorsa derse o kadar çok çekiyor.

Cem’in açıklamasından öğretim elemanı tavır ve davranışlarının topluluk hissinin arttırmada, dersi dinleme ve derse katılımda önemli olduğu söylenebilir. Yine farklı katılımcılar (Ahmet, Hakan, Elif ve Gökçe) öğretim elemanının yaklaşımının topluluk hissinin sağlamadaki önemine, benzer ifadelerle değinmiştir.

II. Geri bildirim verme

Katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak tanımlanan geri bildirim verme ve öğrenciye takip edildiğini hissettirmenin önemine ilişkin Elif’in ifadesi aşağıdaki gibidir:

Bu zamana kadar hocalarıma yazdığım tüm mesajlarda geri dönüş oldu... Biz kendi öğrencilerimize geri dönüt verince değer verdiklerini hissediyorlar aynı şekilde benim hocam bana geri dönüt verdiğinde ben kendimi dikkate alınmış, değer verilmiş hissediyorum.

Elif, öğrenme sürecinde öğretim elemanına yazdığı tüm e-posta ve mesajlarına cevap verildiğini; bu durumun kendisini iyi hissetmesine ve motivasyonunun artmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Farklı katılımcılar (Ahmet ve Elif) öğretim elemanının tüm sorularına cevap verdiğini ve bu sayede kendini gerçek bir öğrenme ortamının parçasıymış gibi hissettiğini böylece öğrenme sürecinde topluluk hissini artmasında etkili bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir.

III. Öğretim elemanının özveri ve ilgisi

Öğretim elemanının özveri ve ilgisinin topluluk hissini sağlamadaki önemine farklı katılımcılar değinmiştir. Elif'in öğretim elemanının özverili ve ilgili olmasının etkisine yönelik ifadesi aşağıdaki gibidir.

Ders veren tüm hocalarımızın bize aşırı güven ve destek vermesi (etkili) oldu. (ÖYS hakkında) Bize bilgi verilmesi bana güven verdi. Hocalarımız özellikle canlı derslerin sonunda bizim sorularımıza da zaman ayırıyor. Sorularımızı sorduğumuz zaman ne yapmamız gerektiğini, ders içerikleriyle olsun ya da o anki işlediğimiz konuyla olsun mutlaka bize yardımcı olunuyor.

Yaprak ve Elif'in görüşleri incelendiğinde topluluk hissini sağlanması ve devam ettirilmesinde, öğretim elemanının verdiği güvenin etkili olduğunu ve kendilerini değerli hissetmelerini sağladığı anlaşılmaktadır.

IV. Uygun öğretim stratejisi belirleme

Uygun öğretim stratejisi belirleme kavramı, öğretim elemanının çevrimiçi derslerde kullandığı etkinlikler ve stratejilerle ilgilidir. Örneğin Ahmet:

(Hoca) videosunda öyle bir yaptı ki şöyle sanki biz ordaymışız gibi onu izliyormuşçasına aynı sınıftaymışçasına; aynı sorular, kafamıza takılmışta sormuş gibi örnekler verdi. O örnekleri cevapladı. Hatta tekrardan 2-3 örnek de anlattı. Yani ders öyle güzel oldu ki videoyu böyle sanki tekrar tekrar dinleseniz hiç sıkılmıyorsunuz.

Ahmet'in ifadelerine bakıldığında, öğretim elemanının ders sürecinde kendisini öğrenme ortamına ait hissetmesinin ve bu doğrultuda öğretme stratejisi belirlemesinin öğrencinin topluluk ve aidiyet duygusu üzerindeki önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Öğretim elemanının çevrimiçi ders sürecinde içeriği sunmanın ötesinde kendisini kamera vb. araçlara ders anlatıyormuş gibi değil, karşısında öğrencilerin olduğunu hissedip, bu his ve inanç doğrultusunda dersi sürdürmesinin önemli olduğu söylenebilir. Selin, öğretim elemanlarının eş zamanlı olmayan içeriklerde verilen ders anlatım videosu ve sunumunu, eş zamanlı öğrenme ortamlarında tekrarlamak yerine, sohbet havasının hâkim olduğu bir öğrenme ortamı önermiştir. Selin'in ifadelerinden öğrenme ortamında kullanılacak örneklerin ve materyallerin çeşitlenmesinin ise topluluk hissine katkı sağlayabileceği çıkarılmıştır. Selin'in yanıtının Ahmet'in ifadeleriyle benzer olduğu görülmüştür. Bu durum, öğrencilerin, öğretim elemanlarından uzaktan eğitimin atmosferine uygun öğretim stratejisi seçmeleri konusunda beklentilere sahip oldukları şeklinde yorumlanmıştır.

Öğrenci Özellikleri

Tablo 2’de belirtilen uzaktan eğitimde öğrencilerin topluluk hissini etkileyen faktörler arasında tanımlanan temalardan ikincisi ise öğrenci özellikleri olmuştur. Öğrenci özellikleri temasına yönelik, katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak iki kavram tanımlanmıştır. Bu kavramlar öğrenme stilleri ile öğrenci beklenti ve inançları şeklindedir. Bazı katılımcı ifadelerinden çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini artırılmasında bireysel özelliklerin ve öğrenme tercihlerinin etkili olduğu görülmüştür. Bu konuda öğrencilerin ifadelerine ilgili başlıklar altında yer verilmiştir.

I. Öğrenme stilleri

Öğrenme stilleri kavramı öğrencilerin öğrenme kanalı tercihiyle ilgilidir. Örneğin Elif öğrenmesinde ve katılıma yönelik istekli olmasında kendi öğrenme stiline etkili olabileceğini belirtmiştir. Kendisi dinleyerek öğrendiğini dolayısıyla görsel ve işitsel öğrenme desteği sağlayan canlı derslerin (sanal sınıf oturumlarının) cazip geldiğini ifade etmiştir. Bu ifadeler topluluk hissi faktörlerinden ihtiyaçların karşılanması ile ilgili olup, öğrencinin ihtiyacı sağlandığı içinde topluluk hissini geliştirdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Fatih, akademik başarısının artması veya azalması halinde kendini sorguladığını, öğrenmede esas olanın bireyin gayreti olduğunu ve kendisini bir topluluğa ait hissetmesinin veya katılmama isteğinin bireysel özelliğiyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Elif’e çevrimiçi ortamlarda gerçek bir sınıf atmosferi oluşturulması ve kendisini o sınıfın bir parçasıymış gibi hissedebilmesi için neler önerdiği sorulmuştur. Elif ise çevrimiçi ortamlarda ders aktivitelerine katılırken kendisini öğrenme ortamına ait hissettiğini ve öğrenme ortamına bu duyguyla katılım gösterdiğini ifade etmiştir. Bu durum Elif’in birey olarak topluluk hissini yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

II. Öğrenci beklenti ve inançları

Öğrenme beklentisi ve öğrenme inançları kavramı, öğrencinin öğretim elemanı ve sistemden beklentileri ile öğrencinin birtakım inançlarını içermektedir. Örneğin Elif’in beklentisi kendisine dönüt verilmesi ve farklı öğrenme etkinliklerinin sunulmasıdır. Bu beklentileri sağlandığında ise kendisini değerli hissettiğini böylece öğretim elemanı ile bir bağ kurduğuna inandığını ifade etmektedir. Öğrencinin, öğretim elemanı ile öğrenme sürecinde bağ kurabilmesi ise topluluk hissini etkileyebilir.

Katılımcıların bazıları ise uzaktan eğitimde, örgün eğitimdeki gibi bir öğrenme atmosferinin ve topluluk hissini oluşturulamayacağına inandığı ifade etmiştir. Örneğin İdil, çevrimiçi ortamların örgün öğrenme ortamlarıyla benzer bir atmosfere sahip olamayacağını bu nedenle uzaktan eğitimden beklentisinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Öğretim Tasarımı

Tanımlanan öğretim tasarımı belirli bir hedef kitlenin eğitim gereksinimlerinin giderilmesi amacıyla öğrenme araç ve sistemlerinin düzenlenmesini içermektedir. Öğretim tasarımı temasına yönelik, katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak, iki kavram tanımlanmıştır. Bu kavramlar materyal ve ortam tasarımı şeklindedir. Katılımcıların ifadeleri incelenecek olursa öğretim elemanlarından farklı materyal sunmalarına yönelik beklentilerinin olduğu söylenebilir. Bu konuda öğrencilerin ifadelerine, ilgili başlıklar altında yer verilmiştir.

I. Materyal tasarımı

Bu kavram öğretim etkinliklerinin düzenlenmesinde, ilgi çekici ve farklı öğretim gereçlerinin kullanılmasını içermektedir. İdil, çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini arttırmak için öğrencinin ilgisini çekmenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Öğrencinin ilgisini çekmek için ise farklı materyallerin kullanılması ve içeriğe ilişkin verilen örneklerin çeşitlendirilmesini önermiştir.

II. Ortam tasarımı

Öğrenciler eşzamanlı ders ortamlarının daha az kişiyle yapılması ve bu sayede daha çok soru sorma imkânı sunulması şeklinde tasarlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin Ahmet çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini artırması için eşzamanlı ders sürecinin yeniden yapılandırılabilirliğini ifade etmiş ve bu yöndeki beklentilerini paylaşmıştır. Ahmet yaklaşık 14 haftadan oluşan öğrenme sürecinin ise konuları ilişkilendirilerek sürdürülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada ise öğrencilerin paylaşım yapmasına fırsat verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Böylece öğrenciler bilgileri anlamlandırmış ve öğrencilerin motivasyonları sağlanmış olacaktır.

Elif, öğrencilerin canlı ders sürecinde sorun yaşadığı durumların ise daha çok ara yüzle ve kalabalık oturumlarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Söz konusu sorunlara örnekler sunmuş ve canlı derslerde soru sorma imkânını kullanmadaki sınırlılıkların olduğunu eklemiştir. Nitekim kalabalık canlı ders oturumlarında öğrencilerin soru sorduklarında, sorulan sorunun öğretim elemanı tarafından takip edilememesi, dolayısıyla cevapsız kalma ihtimali yüksektir. Öğrencilerin sorularına cevap alamaması ise motivasyonlarını düşürmekle beraber bilgiyi yapılandırmasında sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Yaprak çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini artırması için canlı ders boyunca öğretim elemanlarının derse odaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi halde dersi takip ederken psikolojik olarak kopmalar yaşadığını örnek olay üzerinden aktarmıştır. Bu durum öğrencilerin kendilerini öğrenme sürecine adapte etmelerinde öğretim elemanının önemini göstermiştir.

Öğretim Yöntemleri

Tanımlanan öğretim yöntemleri öğrencilerin özellikleri, ders araç ve gereçleri göz önünde bulundurularak öğretim etkinliklerinin düzenlenmesini içermektedir. Öğretim yöntemleri temasına yönelik katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak iki kavram tanımlanmıştır. Bu kavramlar etkileşime fırsat sunan farklı öğretim yöntemleri kullanımı, bireylerin öğrenme sürecine dâhil edilmesi ve ders içi uygulamaların artırılmasına yöneliktir. Etkileşime dayalı öğretim yöntemi kullanımı; öğretim etkinliklerinin düzenlenmesini, öğretim gereçlerinin kullanılmasında öğrencilerle etkileşime geçme ve katkı sağlamalarına olanak sunmayı içermektedir. Öğretim yöntemlerine ilişkin tanımlanan ikinci kavram bireylere görev ve sorumluluklar vermedir. Katılımcıların ifadeleri incelenecek olursa öğrencilerin bireysel görevlerle sürece dâhil edilmesi kendilerini öğrenme ortamına ait hissetmelerinde yardımcı olmaktadır. Bu kavramlara yönelik öğrencilerin ifadelerine ilgili başlıklar altında yer verilmiştir.

I. Etkileşime dayalı öğretim yöntemleri kullanımı

Bu kavram öğretim etkinliklerinin düzenlenmesi ve öğretim gereçlerinin kullanılmasında öğrencilerle etkileşime geçmeye ve katkı sağlamalarına olanak sunmayı içermektedir. Elif'in uzaktan eğitimde

topluluk hissini arttırma ve öğrencinin ilgisini çekmek için hangi öğretim yöntemi kullanılabilceğine yönelik önerisi aşağıdaki gibidir:

Bizim de görüntülü bir sistemle, canlı bir şekilde katılma ihtimalimiz olsa da hocamız söylese biz uygulasak. Bakalım nasıl olur diye düşünüyordum. Bununla karşılaştığımda çok sevindim.

Elif, çevrimiçi yapılan canlı derslere görüntülü olarak bağlanıp, uygulamalar yapılabileceğini ifade etmiştir. Bu sayede birey öğrenme ortamına hem dahil olabilir hem katkı sağlayabilmektedir. Zeynep çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini arttırmak için öğretim elemanıya, canlı derslerin dışında, belli periyodlarla sohbet ortamının oluşturulabilmesini önermiştir. Bu sayede canlı derslerde zaman kısıtlılığı sebebiyle sorulamayan sorular cevaplandırılabilir. Ahmet, Kaan ve İdil’de, Zeynep’e benzer şekilde çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini arttırmak ve öğrencinin ilgisini çekmek için farklı öğretim yöntemlerinin kullanılabilceğini ifade etmiştir. Bu sayede dersin ilgiyle takip edilebileceğini eklemiştir.

II. Bireylere görev ve sorumluluklar verme

Bireylere görev ve sorumluluklar verme kavramı öğrencilerin, öğretim elemanın verdiği ödev ve projelerle aktif tutulma beklentilerini içermektedir. Gökçe çevrimiçi ortamlarda topluluk hissi ve katılımın artması için bireylerin aktif tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bireylerin aktif tutulabilmesi için ise ödevler verilmesi gerektiğini böylece bireysel sorumluluk hissini oluşturularak ortama dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Elid, Gökçe gibi çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini artması için bireylerin aktif tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun içinde araştırma ödevlerinin daha fazla verilip, öğrenciye sorumluluk hissini aşılması gerektiğini belirtmiştir. Bu sayede öğrencinin kendisini ortama ait hissedeceğini eklemiştir. Öğrencinin kendisini öğrenme ortamına ait hissetmesi ise topluluk hissini olumlu yönde etkileyecek bir faktördür. Elif, aksi halde öğrencilerin gerek katılımının gerek kendisini öğrenme ortamının bir parçasıymış gibi hissetmesinin zor olacağını ifade etmiştir.

İletişim

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, öğrencilerin öğretim elemanıya sistem üzerinden mesaj atarak veya e-posta yoluyla iletişime geçtikleri, diğer öğrencilerle ise sosyal medya veya whatsapp aracılığıyla iletişime geçmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Katılımcı cevaplarından yola çıkarak bireylerin, öğrenme ortamına katılımında daha az çekimser davrandıkları ve öğrenme ortamlarında etkileşimin arttırılmasıyla topluluk hissini arttırılabileceği görülmüştür. İletişim temasına yönelik, katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak, iki kavram tanımlanmıştır. Bu kavramlar; sosyal medya kullanımı ile sistem üzerinden veya e-posta yoluyla mesaj şeklinde ifade edilmiştir. Bu kavramlara yönelik öğrencilerin ifadelerine ilgili başlıklar altında yer verilmiştir.

I. Sosyal medya kullanımı

İletişim temasına ilişkin sosyal medya kullanımı; öğrencilerin iletişime geçerken sistemi kullanmak yerine, sosyal medyayı tercih etmesi üzerine tanımlanmıştır. Katılımcılara diğer öğrencilerle ve öğretim elemanıya iletişime nasıl geçtikleri sorulmuştur. Cem diğer öğrencilerle sosyal medya üzerinden açtıkları bir grup aracılığıyla tanıştığını, daha sonra birbirleriyle cep telefonu numaralarını paylaştıklarını belirtmiştir. Cep telefonlarıyla oluşturdukları whatsapp grubunda çok rahat paylaşım

yaptıklarını ve merak ettiği durumları sorabildiğini ifade etmiştir. Cem ile benzer paylaşımı yapan birçok katılımcı söz konusudur. Bunlardan biri de Kaan'dır. Kaan iletişimde sosyal medya kullandığını, sınıfın tamamının ekli olduğu whatsapp grubunu aktif olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Bu sayede sınıf arkadaşlarıyla oldukça kaynaştıklarını paylaşmıştır.

Katılımcı ifadeleri incelendiğinde öğrencilerin kendi aralarında sosyal medya aracılığıyla oluşturdukları bir öğrenme ortamı olduğu söylenebilir. Dikkat çeken bir diğer durum ise katılımcıların bu öğrenme ortamına aidiyet hislerinin ve paylaşım yapma eğilimlerinin sistemdeki durumlarına nazaran daha fazla olduğudur. Bu durum katılımcı ifadelerinden yola çıkılarak öğrencilerin topluluk hissini, öğrenme ortamlarında öğrenciler dışında birileri olmadığı zaman daha yüksek olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

II. Sistem üzerinden veya e-posta yoluyla mesaj

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde öğrencilerin öğretim elemanı ile sistem üzerinden mesaj atarak veya e-posta yoluyla iletişime geçtikleri görülmüştür. Yaprak, sistem üzerinden veya e-posta yoluyla iletişime geçme nedenini aşağıdaki ifadelerle belirtmiştir.

Mesela hoca ders anlatıyor bazı yerlere takılı kalıyorum. Direkt ya da bir kişi araya giriyor. Araya girdiği zaman ben anlamıyorum. Mesaj olarak yazdığım zaman hoca mesajları görüp tekrar edebiliyor.

Yaprak canlı derslerde birçok kişi aynı anda soru sormaya çalıştığı için sormak istediklerini soramadığını veya soru sorduğunda fark edilmediği için öğretim elemanına sorularını sistem üzerinden mesaj atarak iletmediğini belirtmiştir. Öğretim elemanı ile iletişimin sağlanması bilginin doğru inşası ve geri bildirim almada katkı sağlamaktadır. Katılımcıların, diğer öğrencilerle iletişimde neden sistem üzerinden mesaj atmayı tercih etmedikleri sorulmuştur. Örneğin Yaprak'ın bu soruya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Şimdi şey bazı şekillerde hocaya soru soramıyorsun ya da arkadaşlar farklı muhabbete giriyor. Dalga geçme amaçlı laf falan dalaşına giriyoruz. Sosyal medyada daha rahat oluyoruz. Hocanın karşısında hal hareket konusunda konuşma konusunda daha dikkatli oluyoruz. Ciddi olmaya çalışıyoruz. Sosyal medya daha rahat daha samimi oluyor.

Yaprak diğer öğrencilerle daha samimi bir ortam kurduklarını, bu samimiyetin etkisiyle, ortamda diğer öğrencilerle yönelik tavırlarında dikkatli olma çabası gütmediklerini ifade etmiştir. Böylesi bir ortama öğretim elemanının dâhil olması ise daha dikkatli davranmaya ve kullandıkları ifadeleri kontrol etmeye ittiğini paylaşmıştır. Kaan, Yaprak'a benzer ifadelerine ek olarak, diğer öğrencilerle olan paylaşımlarının gerek öğretim elemanı gerek sistem yöneticileri tarafından görülmesinden rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bazı öğrencilerin öğretim elemanı ile sorunlar yaşamalarını, bu derslere yönelik paylaşımlarının da öğretim elemanı tarafından görülmesini istememelerini sistemi tercih etmemelerinde önemli sebepler olarak belirtilmiştir. Özgür ise sistem ara yüzünü çok karışık bulduğu için etkileşimde sistemi tercih etmediğini belirtmiştir. Öneri olarak ise sistemin tasarımında güncellemeler yapılabileceğini ifade etmiştir.

Oryantasyon

Çalışmada oryantasyon, uzaktan eğitime yeni başlayan öğrencilerin sistemin gerektirdiği tutum ve bilgileri edinmeleri, düşünsel becerileri kazanmaları, öğrenme ortamına aidiyet hissini oluşması ve bu sayede uzaktan eğitim sistemine uyum sağlamalarını kapsar. Katılımcılarla yapılan görüşmeler,

öğrencilerin topluluk hissi oluşturması ve ortama ait hissetmeleri için gerek sisteme yönelik oryantasyon yapılması gerektiğini göstermiştir. Oryantasyon temasına yönelik, katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak tanımlanan kavram sisteme yönelik oryantasyon kavramıdır.

I. Sisteme yönelik oryantasyon

Yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların sisteme katılmak istememe ve motivasyonunun düşmesinde etkili olan durumlardan birisinin de sistemi tanınamaları olduğu görülmüştür. Sisteme yönelik oryantasyon öğrenciye, öğrenme sürecinde kullanılacak ÖYS sistemi ve bu sistemin olanaklarını tanıtmakla ilgilidir. Öğrenciye ÖYS sisteminde hangi bilgiye nasıl ve nereden ulaşılabileceğinin açıklanması, iletişim imkanlarının tanıtılması, öğrencinin sistem içerisindeki sorumlulukları ile ilgili bilgilendirmeler yapılması sisteme yönelik oryantasyon kapsamında yer almaktadır. Sisteme yönelik oryantasyona ilişkin katılımcı ifadeleri incelenecek olursa, Metin'in bu konudaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Sınavlar hakkında bir video var o videoyu dinleyerek o sınav hakkında herhangi bir bilgimiz oluyor, yani yabancılık çekmiyoruz öğreniyoruz. Öğretmenlerimiz ödev verdiği zaman böyle bir video atılırsa; yani şunu şuradan yapın, şunu şuradan yapın diye herhangi bir zorluk çekmez diye düşünüyorum.

Mevcut uzaktan eğitim sisteminde ara sınavların çevrimiçi olarak ÖYS sisteminden yapıldığı bilinmektedir. Öğrencilerin sınav sürecine nasıl dahil olacağı ve sınavı nasıl tamamlayacağına dair ayrıntılı bir bilgilendirme videosu hazırlanmıştır. Öğrenciler bu video sayesinde ara sınavlarını sorunsuz tamamlamaktadırlar. Metin, ara sınavlara yönelik yapılan uygulamalı bilgilendirme videosuna benzer, gerek iletişim seçeneklerini tanıtmada gerekse ödevlerin nasıl sisteme yükleneceğine dair videoların yapılmasının sisteme dahil olmada etkili olacağını ifade etmiştir.

İşbirliği

Çalışmada tanımlanan işbirliği teması çevrimiçi ortamlarda bir grup öğrencinin ortak bir amacı gerçekleştirmek için çalışmasını içerir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler, öğrencilerin topluluk hissini oluşturulması ve sürdürülmesi için öğrenciler arasında işbirliğinin yapılmasına destek sağlayabilir. Örneğin Elektrik bölümünden olan Kaan, işbirliği konusunda aşağıdaki ifadeleri paylaşmıştır:

Şimdi sınıftaki diğer arkadaşların hemen hemen hepsi elektrikle ilgili bir şeyleri bildikleri için bir tartışma grubu oluşturduğumuzda (whatsaptan) herkes bir şeye cevap verebiliyor. Verdiği için yani bu ortamlarda sorularımıza daha net cevaplar bulabiliyoruz. Çünkü herkes bir şey biliyor. Kimisi işte santralde çalışıyor onla ilgili sıkıntı olunca onu o arkadaş anlatıyor, bir arkadaşımızda çoklu otomasyon biliyor, bir arkadaşımız çok iyi scada biliyor mesela genelde hepsi farklı meslek gruplarında olduğu için öyle her şeyimizi çok rahat konuşur herkeste bir şeyler bildiği için paylaşıyoruz.

Kaan, çevrimiçi ortamlarda işbirliği halinde çalışmanın önemini örnek olayı anlatarak paylaşmıştır. Kaan, işbirliği sayesinde eksikliklerini diğer öğrencilerden temin etmenin yanı sıra diğer öğrencilerin bilmediği noktalarda kendisinin destek olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra farklı meslek gruplarının kendi alanlarında daha net bilgi verdiklerini bu sayede takıldıkları soruların cevabını daha kolay aldıklarını belirtmiştir. Kaan'ın ifadelerinden dikkat çeken bir diğer husus ise diğer öğrencilerle yapılan işbirliği ortamında sorularını daha rahat sorabildiği ve onlara bireysel katkı sağlayabilmesidir. Öğrencinin kendisini rahat hissetmesi ve bireysel katkı sağlaması da topluluk hissini geliştirmektedir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak işbirliği temasına yönelik olarak grup çalışmaları kavramı tanımlanmıştır.

I. Grup çalışmaları

Katılımcılara uzaktan eğitimde topluluk hissini arttırmada ve gerçek bir sınıf atmosferi oluşturmada işbirliğinin etkisi sorulmuştur. Katılımcılardan Gökçe, Yaprak ve Elif topluluk hissini ve gerçek bir sınıf atmosferi oluşturmak için grup çalışmaları ve işbirlikli aktiviteler yapılması gerektiğini paylaşmıştır. Grup çalışmaları katılımcıların deneyimlerini paylaşarak, içeriklere ilişkin yeni bakış açıları edinmelerine katkı sunabilmektedir. Yaprak, topluluk hissini arttırmak ve öğrenciler arasında etkileşimi sağlamak için grup ödevlerinin yapılabileceğini önermiştir. Böylece öğrenme ortamındaki öğrenciler birbirlerinin eksikliklerini tamamlamış ve ortak bir ürün ortaya koymuş olabilirler.

Yani grup çalışması gibi bir çalışma yapılabilir. Hocalar, arkadaşları gruplandırabilir bu şekilde iletişime geçemediğimiz arkadaşlarla da iletişime geçebiliriz. O şekilde daha güzel olabilir.

Gökçe, Yaprak ile benzer önerileri sunmuş ve gerek öğretim elemanı ile gerek diğer öğrencilerle iletişim kurmada katkısının olacağını eklemiştir. Böyle bir durumda ise öğrenme sürecinin daha iyi geçeceğini belirtmiştir.

Tartışma

Bir uzaktan eğitim sisteminin başarılı olması için öğrencilerin kendilerini bir topluluğun parçası olarak hissetmeleri önemlidir (Valentine, 2002). Ancak mevcut teknoloji, çevrimiçi topluluklarda katılımcıların birbirleriyle bağ kurmalarında destekleyici olmaktan ziyade bir bariyer olmaktadır (Liu, Magjuka, Bonk ve Lee, 2007). Bu nedenle çalışmada uzaktan eğitim öğrencilerinin çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissine etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissine etki eden yedi faktör tanımlanmıştır. Bu faktörler öğretim elemanı, öğrenci özellikleri, öğretim tasarımı, öğretim yöntemi, etkileşim, işbirliği ve oryantasyon şeklindedir.

Çalışma bulguları topluluk hissine etki eden faktörlerin paylaşıldığı diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Haar, 2018 ; Luo, Zhang ve Qi, 2017; McMillan ve Chavis, 1986; Randolph ve Crawford, 2013; Rovai, 2002). Bu çalışmalarda paylaşılan topluluk hissine etki eden faktörlere ek olarak bu çalışmada oryantasyon faktörü paylaşılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar; bir çevrimiçi öğrenme topluluğu tasarlamada, topluluk hissine etki eden unsurların farklı seviyelerde sağlanması ve bu unsurların dikkate alındığı bir öğretim planının benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Öğretim Elemanı

Katılımcılara göre öğretim elemanı tutum ve davranışlarının pozitif olduğu durumların etkileşim sağlama, katkı sunma, dersi dinleme ve derse katılımı önemlidir. Bu durum öğretim elemanının tutum ve davranışlarının anlayışlı ve yapıcı olduğu durumlarda topluluk hissini arttırdığı aksi durumlarda ise topluluk hissini azalttığı şeklinde yorumlanmıştır. Öğretim elemanları, öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda bir topluluk duygusu geliştirmesinde merkezi bir rol oynamaktadır (Berry, 2017). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğretim elemanının öğrenciye karşı nazik ve saygılı olması (Randolph ve Crawford, 2013), geri bildirim verilmesi (Marquois-Ogez ve Bothorel, 2006), etkili öğretim tasarımı ve öğretim yöntemi kullanması (Shea, 2006) öğrencilerin topluluk hissini arttırmada önemli olduğu görülmüştür. Çünkü çevrimiçi ortamlarda geri bildirim verilmesi, öğrencinin kendisini

değerli hissetmesini sağlar (Marquois-Ogez ve Bothorel, 2006). Bu sayede öğrencinin derse katılımı ve topluluk hissini arttıracaktır düşünülmektedir.

Öğrencilerin ilgisini çekmek ve topluluk duygusunu geliştirmek için gösterilen faktörler arasında; tartışmalara odaklanan ve yönlendiren, görüşlerin açık ifadesini teşvik eden, iletişim ve geri bildirim veren ve iletişim kurma fırsatı veren öğretim elemanları bulunmaktadır (Haar, 2018). Öğretim elemanının ders sürecinde kendisini öğrenme ortamına ait hissetmesinin ve bu doğrultuda öğretim stratejisi belirlemesinin öğrencinin öğrenme süreci için etkili olduğu görülmüştür. Bu durumda öğretim elemanının çevrimiçi ders sürecinde içeriği sunmanın ötesinde kendisini kamera vb. araçlara ders anlatıyormuş gibi değil de karşısında öğrencilerin olduğunu hissedip, bu his ve inanç doğrultusunda dersi sürdürmesinin önemli olduğu söylenebilir. Öğretim elemanının eş zamanlı olmayan içerikte paylaştığı bilgileri, canlı dersler ve eş zamanlı etkileşimlerde aynen sunarsa, bu durum öğrenme ortamlarına uygun bir öğretim stratejisi seçmediği şeklinde yorumlanabilir. Böylesi bir durum ise öğrencinin hem motivasyonunu hem de katılımını düşürebilir. Böyle bir durumun önüne geçmek için öğretim elemanlarının, uzaktan eğitimin atmosferine uygun öğretim stratejisi seçmeleri beklenmektedir. Çünkü öğretim elemanının etkili öğretim tasarımı ve öğretim yöntemi kullanması, öğrencinin bilgiyi anlamlandırabilmesini ile yapılandırmasını kolaylaştırır ve böylece topluluk hissini oluşturmaya destek sağlar (Shea, 2006).

Öğrenci Özellikleri

Katılımcılarla yapılan görüşmeler incelendiğinde çevrimiçi öğrenme ortamlarında, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine sahip olduğu görülmüştür. Öğrenme stilleri farklılığı daha çok öğrenme kanalı tercihiyle ilgilidir. Ülgen (1997) öğrenme stili bireyin öğrenme koşulları ve öğrenme sürecindeki tercihleriyle ilgili olduğunu ifade etmektedir (Akt. Çaycı ve Ünal, 2007). Rovai (2002) öğrenmenin her aşamasında öğretim elemanının, öğrenciye uygun ve ihtiyaçlarına yönelik öğretim stili geliştirmesi gerektiğini; çünkü öğrenme stili uygunluğunun öğrencinin topluluk hissi geliştirmesinde önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Nitekim uzaktan eğitimde farklı öğrenme stillerine ve tercihlerine uygun olarak eş zamanlı ve eş zamanlı olmayan içerikler aracılığıyla, öğrencilere materyal zenginliği sağlanmaya çalışılmıştır (Kaya 2002; Şen, Atasoy ve Aydın, 2010; İşman 2011).

Öğretim elemanlarının, öğrencilerin öğrenme farklılıklarının ve buna bağlı olarak tercih ettikleri öğrenme ortamlarının farkında olmaları ve öğrenme ortamlarının düzenlenmesinde bu öğrenme stilleri farklılığını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir (Çaycı ve Ünal, 2007). Öğretim stili ve öğrenme aşamasının uyumlu olduğu öğrenme ortamlarında topluluk duygusunun güçlendiği görülür. Bu sebeple öğrenmenin her aşamasında öğretim elemanının uygun öğretim stili geliştirmesi gerekir. Eğer öğretim tarzı öğrenen bireye uygun değilse öğrenme süreci zarar görebilir Rovai (2002). Öğrenme stili uygunluğu bireyin öğrenme ihtiyacını gidermesinde yardımcı olabilir. Böylelikle topluluk hissini oluşturulması ve sürdürülmesi desteklenebilir (McMillan ve Chavis, 1986). Akyol ve Garrison (2014) öğrencilerin sosyal buradalıkları ile algılanan öğrenme ve memnuniyet arasında anlamlı ilişkiler bulunmuşlardır. Bireysel farklılıklara rağmen topluluk hissi oluşturmanın, bireylerin ilgisini çekmekte ve eğitime olan ilgilerini canlı kılmakta önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (İlgaz ve Aşkar, 2009).

Katılımcılar çevrimiçi ortamlara katılırken birtakım beklentilere sahiptirler. Bu beklentileri sağlandığında, kendilerini değerli hissettiklerini, böylece öğretim elemanı ile bir bağ kurduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencinin, öğretim elemanı ile öğrenme sürecinde bağ kurabilmesi ise topluluk hissini etkileyebilir. Bunun sağlanması için öğretim elemanları, örgün eğitimde hizmet veren

meslektaşlarının aksine birçok özel çaba göstermek zorundadır (Ribbe ve Bezanilla, 2013). Öğretim elemanlarının konuya hâkim olmanın yanı sıra, öğrencilerin muhtemel ihtiyaçlarını tahmin etmede ileri görüşlü olması gerekir (Ribbe ve Bezanilla, 2013). Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, örgün eğitimdeki gibi bir öğrenme atmosferinin ve topluluk hissinin uzaktan eğitimde oluşturulamayacağına inandıkları görülebilir.

Öğretim Tasarımı

Katılımcılar çevrimiçi ortamlarda topluluk hissinin sağlanması için öğrenme ortamının ve kullanılan materyallerin tasarımının önemine dikkat çekmiştir. Nitekim uzaktan eğitim merkezlerinin rolü, etkili uzaktan öğrenmede kilit husus olan öğrenci desteğine, etkileşim ve değerlendirme tekniklerine vurgu yaparak öğretimin tasarlanmasında ve sunulmasında ortaya çıkar (Markova, Glazkova ve Zaborova, 2017). Öğrencinin, öğrenmesinde çevrimiçi ortam tasarımı önemli bir faktördür (McInnerney ve Roberts, 2004). Bu ortamların öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik tasarlanmasıyla öğrenme sürecinde iletişim, güven ve işbirliği en etkili şekilde sağlanabilir. Böylelikle öğrencilerin topluluk hissi artırılabilir (Shea, 2006).

Katılımcılar, öğrencinin ilgisini çekmek için farklı materyallerin kullanılması ve içeriğe ilişkin verilen örneklerin çeşitlendirilmesini önermiştir. Bishop (2007) öğrencilerin mesajlarına geri bildirim verildiğinde, ödüller verilerek katılım pekiştirildiğinde, güvenilir kaynaklar ve materyaller paylaşıldığında, kaynak ve materyaller çeşitlendirildiğinde katılımın artacağını ifade eder. Bu nedenle çevrimiçi ortam tasarımı öğretim elemanı ile öğrenciler arasında sanal bir köprü olacak şekilde yapılmalıdır. Gerek mevcut çalışma gerek alanyazın gösterdi ki; çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrenciden beklenenler net bir şekilde belirtildiğinde (Mokoena, 2013), içerikleri sunumu ve ortam tasarımına dikkat edildiğinde memnuniyet ve başarının artması beklenir (Rovai, 2002).

Çevrimiçi öğrenme ortamları tasarlanırken sınıfların kalabalık olmamasına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü daha küçük sınıflarda öğrenci-öğretim elemanı etkileşiminin arttığı ve kolaylaştığı görülür (Rovai, 2002). Buna ek olarak küçük sınıflarda, öğrenciler birbirini tanıma fırsatı bulurlar. Bu durum ise topluluk duygusunun oluşmasına ve katılımın artmasına katkı sağlar (Rovai, 2002; Mokoena, 2013).

Öğretim Yöntemleri

Çalışmada katılımcıların ifadeleri incelendiğinde topluluk hissinin sağlanması için uygun öğretim yöntemi seçiminin önemli olduğu görülmüştür. Çevrimiçi ortamlarda içerik, öğretim yöntemleri, iletişim ve öğrenci desteği öğrencilerin memnuniyeti için önem taşımaktadır. Çevrimiçi ortamlarda yaşanan sorunlar bazen teknolojiyle ilgili birtakım eksikliklerden kaynaklansa da daha çok kullanılan öğretim yöntemleri, yönetim veya öğrencilerle ilgili olabilmektedir. Nitekim ilgili alanyazın, öğretim elemanlarının, öğretim yöntemlerini uzaktan eğitim formatına uyarlamasına ihtiyaç duyulduğunu gösterir (Valentine, 2002). Çünkü öğrencilerin bilgisinin ve oluşturacağı öğrenme topluluklarının kalitesi, öğretim yöntemlerinin etkili kullanımına bağlıdır (Markova, Glazkova ve Zaborova, 2017).

Etkileşime dayalı öğretim yöntemi kullanımı, öğretim etkinliklerinin düzenlenmesi ve öğretim gereçlerinin kullanılmasında öğrencilerle etkileşime geçmeyi ve öğrencilerinde katkı sağlamalarına olanak sunmayı içerir. Randolph ve Crawford (2013) çalışmasında topluluk hissi faktörlerini dört başlık altında incelemiş ve bu başlıklardan ilkinin öğretim elemanı ile öğrenci arasındaki etkileşim olduğunu ifade etmiştir. Yine bir öğrenme ortamında topluluk hissinin sağlanmasında etkili tüm öğeler

etkileşimin sağlanmasına yöneliktir (Rovai, 2002). Çünkü etkileşime dayalı öğretim yöntemleri çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini oluşumuna destek sağlar (Shea, 2006). Bununla birlikte öğrenme ortamındaki bireylere görev ve sorumluluklar vererek, bireysel öğrenme etkinliklerini arttırarak ve öğrencilerin birbirleriyle bağlantı kurmasına yardımcı olunarak topluluk hissine katkı sağlanacaktır (Rovai, 2002). Bu ortamlarda uygun öğretim yöntemini belirlemede öğretim elemanlarına, yeni teknolojileri nasıl kullanacakları ve öğretim yöntemlerini uzaktan öğrenme ortamına nasıl adapte edecekleri konusunda kapsamlı eğitimler verilmelidir (Valentine, 2002; Markova, Glazkova ve Zaborova, 2017).

İletişim

Uzaktan eğitimde iletişim, bilginin inşası için çok önemlidir çünkü iletişim kurmak izalasyon duygusunu en aza indirerek başarılı bir çevrimiçi öğrenme ortamına olanak sağlar (McInnerney ve Roberts, 2004). Çevrimiçi öğrenme modellerine göre katılımcıların birbirleriyle iletişime geçmesi ve fikir paylaşması eğitimsel açıdan çok önemlidir; çünkü öğrencilerin aktif katılım sağlayarak fikirlerini paylaşmaları birbiriyle etkileşimi sağlar (Shea, 2006). Etkileşim ise bir öğrenme topluluğunun temel unsurları ve olmazsa olmazlarından biridir (Rovai, 2002). Öğrenci-öğretim elemanı etkileşimi ve öğrenci-öğrenci etkileşiminin öğrencilerin üyelik duygusunu ve topluluk hissini önemli ölçüde güçlendirir (Luo, Zhang ve Qi, 2017).

Çevrimiçi ortamlarda, katılımcılar arasında iletişimin ağırlıklı olarak metin tabanlı olduğu görülür. Metin tabanlı öğrenme ortamları ise sosyalliği sınırlandırmakta ve iletişimi daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü bu ortamlarda bireyler sosyal varlığını sadece mesaj gönderme gibi görünebilen aktiviteler sergileyerek gösterebilmektedir (Gunawardena, 1995). Bu metin tabanlı ve sözsüz iletişim zaman zaman bireylerin birbirlerini yanlış anlamalarına neden olabilir. Bu tür yanlış anlaşılmanın olduğu iletişim ortamındaki öğrenci sayısı arttıkça topluluk sorunlarına neden olabilir (Valentina, 2002).

Yapılan görüşmelerde öğrencilerin diğer katılımcılarla iletişime geçmede mevcut ÖYS'i değil de daha çok sosyal medyayı kullandığı görülmüştür. Çalışma grubundaki katılımcılara bu durumun sebebi sorulduğunda ise öğrenme ortamlarında kendileri dışında katılımcıların (öğretim elemanı, sistem yöneticisi) olmasının, ÖYS üzerinden iletişime geçmelerini sınırladığı görülmüştür. Çünkü öğrenme ortamında başka katılımcıların olması, öğrencilerin çevrimiçi öğrenme ortamlarına katılımını düşürür (Baran ve Çağiltay, 2010).

Öğretim elemanları, öğrenciler ve destek personeli arasında iletişimin olmasının çevrimiçi öğrenme ortamlarında, topluluk hissini geliştirmeye yardımcı olduğu farklı çalışmalarda da görülmüştür (McInnerney ve Roberts, 2004; Randolph ve Crawford, 2013; Rovai 2002; Sadera, Robertson, Song ve Midon, 2009; Shea, 2006). Bu ortamlarda bir dizi iletişim kuralları olmalı, öğrenci ve öğretim elemanları bu kurallara uymalıdır. Bu iletişim uygulamalarını kısa ve basit tutmak ise başarılı bir topluluk hissi oluşturmayı sağlayacaktır (McInnerney ve Roberts, 2004).

Oryantasyon

Oryantasyon uzaktan eğitime yeni başlayan öğrencilerin sistemin gerektirdiği tutum ve bilgileri edinmeleri, düşünsel becerileri kazanmaları, bu şekilde kendilerini önemli hissederek öğrenme ortamına aidiyet hissini oluşması ve uzaktan eğitim sistemine uyum sağlamalarını içerir (Bozarth, Chapman ve LaMonica, 2004).

Katılımcıların sisteme katılmak istememesi ve motivasyonunun düşmesinde etkili olan durumlardan birisinin de sistemi tanımamaları olduğu görülmüştür. Bu sebeple uzaktan eğitim programları sunan üniversitelerin uzaktan eğitimine devam edecek öğrenciler için uygun oryantasyon programları tasarlamaları gerektiği düşünülmektedir. Sisteme yönelik oryantasyon öğrenciye öğrenme sürecinde kullanılacak ÖYS sistemi ve bu sistemin olanaklarını tanıtmakla ilgilidir. Öğrenciye ÖYS sisteminde hangi bilgiye nasıl ve nereden ulaşabileceğinin açıklanması, iletişim imkânlarının tanıtılması, öğrencinin sistem içerisindeki sorumlulukları ile ilgili bilgilendirilmesi, öğrencinin öğrenme ortamına katılımının sağlanabilmesi için önemli olabilir. Bozarth, Chapman ve LaMonica (2004), uzaktan eğitime yeni başlayan öğrenciler için bir saatlik oryantasyonun tasarlandığı ve verildiği bir çalışma düzenlemişlerdir. Çalışmada öncelikle çevrimiçi öğrencilerin sorun yaşadıkları konular tespit edilmiş ve bir tasarım ekibi ihtiyaçları karşılamak için kapsamlı bir oryantasyon programı tasarlamıştır. Çalışmanın analiz sonuçları çevrimiçi öğrenme ortamlarında mutlaka oryantasyon yapılması gerektiğini göstermiştir. Aksi halde öğrenci, öğrenme ortamına yönelik bağlılığını sağlayamayabilir. Bununla birlikte çevrimiçi öğrenme ortamları ve dersler için oryantasyon sağlamak; eğitsel ve sosyal etkileşimi kolaylaştırma, öğrenci katılımını artırma, sanal öğrenme topluluğuna ait olma duygusunu geliştirme ve öğrencilerin programa devam etmesini sağlamaya yardımcı olacaktır (Scagnoli, 2000; Derby ve Smith, 2004).

İşbirliği

Uzaktan eğitimde kullanılan öğretim yönetim sistemleri sözsüz iletişimde sınırlıdır. Bu sebeple hatalı iletişim potansiyeline sahiptir (Gunawerdane, 1995). Hatalı iletişimlerin önüne geçmek için ise öğretim elemanları görev odaklı etkileşimleri kolaylaştırmalı ve hoşgörülü bildirimler vermelidir. Görev odaklı etkileşimler ise işbirliğini gerektirir. Uzaktan eğitimde işbirliği bir grup öğrencinin ortak bir amacı gerçekleştirmek için çalışmasını içerir. Katılımcılara göre, öğrencilerin topluluk hissi oluşturması için öğrenciler arasında işbirliğinin yapılması gerekmektedir. Bir işbirliğine dayalı öğrenme sürecine dâhil olmak, öğrenme topluluğunun temelini oluşturmanın önemli bir parçasıdır (Palloff ve Pratt, 2000; Akt. Valentine).

Çevrimiçi ortamlarda öğretim elemanları işbirlikli grup kurma ve devam ettirmede; grup görevinin öğretimsel amaçlarla ilgili olmasını sağlamalı, öğretimsel amaçlarla ilişkili bir yapı sağlamalı, amaçların yeterince gerçekleşip gerçekleşmediğini takip etmelidir (Rovai, 2002). Bu ortamlarda, küçük grup çalışmalarıyla bireysel öğrenme etkinliklerini arttırmada, öğrencilerin birbirleriyle bağlantı kurmasına yardımcı olunması, topluluk hissine katkı sağlayacaktır. Bireysel konuşmalar yerine gruba bağlı konuşmalar yapma ve işbirlikli çalışmalarla öğrencilerin anlamlı bir şekilde meşgul edilmesi topluluk hissine katkı sağlar (Rovai, 2002). Nitekim Randolph ve Crawford (2013) topluluk hissini önemli faktörlerinden birinin de öğrenciler arasında işbirliği olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu nitel çalışmada genelleme amacı olmaksızın, durumu tanımlayıcı ve açıklayıcı olmaya çalışılmıştır. Çalışmada katılımcıların görüşleri ve önerileri doğrultusunda çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissine etki eden 7 tema tanımlanmıştır. Bu temalar öğretim elemanı, öğrenci özellikleri, öğretim tasarımı, öğretim yöntemi, etkileşim, işbirliği ve oryantasyon şeklindedir. Araştırma sonuçları çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hissini oluşturulması ve sürdürülmesine ilişkin yeni öğretim tasarımları ve yöntemleri geliştirilmesinde yardımcı rol oynayabilir. Bu bağlamda çevrimiçi ortamları

organize ederken öğretim elemanlarının süreçle ilgili bilgilendirilmesine, etkileşimin gerçekleştiği arayüzlerin tasarlanmasına, sistemle ilgili oryantasyonların yapılmasına, uygun yöntem ve stratejilerin belirlenmesine dikkat edilmesi önem arz etmektedir.

Çevrimiçi öğrenme toplulukları kurulurken davranış ve iletişim kurallarının açık bir şekilde belirtilmesi ve bir dizi iletişim kurallarının olması ve eğitimcilerin bu kuralları uygulamaları sağlanmalıdır. Etkinliklerde ve içerik paylaşımında öğrencilerin yarar beklentileriyle öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanılmalı ve öğrencilere yönelik beklentiler net bir şekilde belirtilmelidir. Çevrimiçi eğitimlerde ders boyunca materyaller var olmalı ve uygulamalara geri bildirim verilmelidir. Öğrencilerin ve öğretim elemanının kendilerini farklı şekillerde (ses, video vb.) ifade edebilecekleri araçlar kullanmaları önerilmektedir.

Öğrenilenlerin sunumu için öğrenciye fırsatlar sunulmalıdır. Bunun içinse kullanışlı bir çevrimiçi ortam ve ortamda öğrencilerin birbirlerini kolay bir şekilde takip edebilecekleri ÖYS seçilmelidir. Öğrenme ortamının ve ÖYS’de bulunan iletişim seçeneklerinin oryantasyonu yapılması önerilmektedir. Bu iletişim seçenekleri sayesinde çevrimiçi öğrenme toplulukları kurulurken katılımcılara kendilerini tanıtmaya ve diğer katılımcıları tanıma fırsatı sağlanmalıdır. Uzaktan eğitimde oluşturulan sanal sınıf oturumlarının (canlı derslerin) daha az katılımcı sayısı ile yapılması gerekir. Bu konuda alan yazında da önerildiği gibi topluluk 12 katılımcıdan oluşabilir. Bu noktada mümkün mertebede büyük grupların küçük gruplara bölünerek etkileşimin artırılması sağlanabilir. Öğrencilerin yorum yaparken rahat davranabilmeleri ve katılımlarının artması için katılımcı tiplerine (öğretim elemanı, öğrenci) göre ayrı gruplar oluşturulabilir çünkü öğrencilerin topluluk algılarının; öğrenme ortamlarında kendileri dışında otorite olmadığı zaman daha yüksek olduğu görülmüştür. Uzaktan eğitim öğrencilerinin öğrenme ortamı dışında bir araya gelebilecekler platformlar sunulabilir. Bu sayede öğrenciler birbirleriyle kaynaşma fırsatı bulabilir. Bu durum oryantasyon programları çerçevesinde gerçekleştirilebilir.

Bu çalışma, öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda topluluk hissini algılayış biçimleri ve topluluk hissini oluşturulmasına yönelik fikir vermekte ve öneriler sunmaktadır. Çalışmanın bulgularını doğrulamak ve genişletmek için çevrimiçi ortamlarda topluluk hissi üzerine daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede çevrimiçi dersleri tasarlama yöntemleri hakkında önemli bilgiler sağlanabilir.

Bu araştırmada birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırma sınırlılıkları; çalışma grubunun çevrimiçi öğrenme ortamlarında topluluk hislerine etki eden faktörlere yönelik görüş ve önerileriyle kısıtlı olması, verilerin görüşmeler yoluyla elde edilmesi ve katılımcıların bakış açılarıyla filtrelenen dolaylı bilgilerin aktarılmış olması şeklinde sıralanabilir. Ek olarak araştırmacının varlığı, görüşmeler sırasında önyargılara neden olmuş olabilir.

Teşekkür

Bu çalışma, araştırmacının “Çevrimiçi ortamlarda uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissi, akademik başarı ve katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup bu tez Prof. Dr. Mustafa Başer danışmanlığında tamamlanmıştır.

Kaynaklar / References

- Akyol, Z., & Garrison, D. R. (2014). The development of a community of inquiry over time in an online course: understanding the progression and integration of social, cognitive and teaching presence. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 12(3), 3-22.
- Baran, B., & Kürşat, Ç. (2010). Motivators and barriers in the development of online communities of practice. *Eurasian Journal of Educational Research*, 39, 79-96.
- Bassey, M. (1999). *Case study research in educational settings*. Philadelphia: Open University Press.
- Berry, Sharla (2017). *Building community in online doctoral classrooms: instructor practices that support community*. *Online Learning*, 21 (2). doi: 10.24059/olj.v21i2.875
- Bishop, J. (2007). Increasing participation in online communities: A framework for human-computer interaction. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1881-1893.
- Bozarth, J., Chapman, D. D., & LaMonica, L. (2004). Preparing for distance learning: designing an online student orientation course. *Educational Technology & Society*, 7(1), 87-106.
- Broadbent, J., & Poon, W. L. (2015). Self-regulated learning strategies & academic achievement in online higher education learning environments: A systematic review. *The Internet and Higher Education*, 27, 1-13.
- Cohen, L., Manion, L., & Marrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.) London-New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles, LA: Sage.
- Çaycı, B. ve Ünal, E. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının sahip oldukları öğrenme stillerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 7(3), 1-16.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Yükseköğretimde çevrim-içi öğrenme: sistemde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of European Education*, 1(1), 25-34.
- Davidson-Shivers, G. V., Rasmussen, K. L., & Lowenthal, P. R. (2018). Overview of online instruction and learning environments and communities. In G. V. Davidson-Shivers, K. L. Rasmussen, & P. R. Lowenthal (Eds.), *Web-based learning*, (pp. 3-41). Cham: Springer.
- Derby, D. C., & Smith, T. (2004). An orientation course and community college retention. *Community College Journal of Research and Practice*, 28(9), 763-773.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Gibbs, G. (2007). *Analysing qualitative data*. New York: Sage.
- Gunawardena, C. N. (1995). Social presence theory and implications for interaction and collaborative learning in computer conferences. *International Journal of Educational Telecommunications*, 1(2), 147-166.
- Gümüş, S. (2007). *Çevrimiçi işbirliği ekiplerinde öğrenenlerin sorun çözerek öğrenmeyle ilgili tutum ve görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 210036).
- Haar, M. (2018). Increasing sense of community in higher education nutrition courses using technology. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 50(1), 96-99.
- Hrastinski, S. (2009). A theory of online learning as online participation. *Computers & Education*, 52(1), 78-82.
- Hsu, C. L., & Liao, Y. C. (2014). Exploring the linkages between perceived information accessibility and microblog stickiness: The moderating role of a sense of community. *Information & Management*, 51(7), 833-844.
- İlgaz, H. ve Aşkar, P. (2009). Çevrimiçi uzaktan eğitim ortamında topluluk hissi ölçeği geliştirme çalışması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 1(1), 27-35.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan eğitim* (Geliştirilmiş baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kang, M., Liew, B. T., Kim, J., & Jung, H. (2011). Learning presence as a predictor of achievement and satisfaction in an online learning environment. *International Journal on E-Learning*, 13(2), 193-208.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Lim, J., & Richardson, J. C. (2016). Exploring the effects of students' social networking experience on social presence and perceptions of using SNSs for educational purposes. *The Internet and Higher Education*, 29, 31-39.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park: Sage.

- Liu, X., Magjuka, R.J., Bonk, C. J., & Seung-Jee, L. (2007). Does sense of community matter? An examination of participants' perceptions of building learning communities in online courses. *Quarterly Review of Distance Education*, 8(1), 9-24.
- Longhurst, R. (2003). Semi-structured interviews and focus groups. N. Clifford, M. Cope, T. Gillespie ve S. French (Ed.), *Key methods in geography*, (s. 117-132) içinde. London: SAGE Publications.
- Luo, N., Zhang, M., & Qi, D. (2017). Effects of different interactions on students' sense of community in e-learning environment. *Computers & Education*, 115(December), 153-160.
- Markova, T., Glazkova, I., & Zaborova, E., (2017). Quality issues of online distance learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 237, 685,691.
- Marquis-Ogez, E., & Bothorel, C. (2006). *Evaluating the informational and social aspects of participation in online communities*. On the Move to Meaningful Internet Systems 2006: OTM 2006 Workshops, Springer Berlin/ Heidelberg.
- McInnerney, J. M., & Roberts, T. S. (2004). Online learning: Social interaction and the creation of a sense of community. *Educational Technology & Society*, 7(3), 73-81.
- McMillan, D., & Chavis, D. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.
- Mokoena, S. (2013). Engagement with and participation in online discussion forums. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 12(2), 97-105.
- Özçınar, H. ve Öztürk, E. (2008). Çevrimiçi tartışmalara ilişkin öğrenci görüşleri. *Yüüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 154-178.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, E. ve Deryakulu, D. (2011). Çevrimiçi öğrenme topluluklarında iletişim aracı türünün bilişsel ve toplumsal buradalık üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 349-359.
- Pearson, J., & Trinidad, S. (2005). OLES: An instrument for refining the design of e-learning environments. *Journal of Computer Assisted Learning*, 21(6), 396-404.
- Randolph, J. J., & Crawford, L. M. (2013). Factorial validity and reliability of the sense of community in online courses scale. *Journal of Interactive Online Learning*, 12(2), 53-69.
- Ribbe, E., & Bezanilla, M. J. (2013). Scaffolding learner autonomy in online university courses. *Digital Education Review*, 24, 98-112.
- Richardson, J., & Swan, K. (2003). Examining social presence in online courses in relation to students' perceived learning and satisfaction. *JALN*, 7(1), 68-88.
- Rovai, A. P. (2002). Building sense of community at a distance. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 3(1), 1-16.
- Scagnoli, N. I. (2001). Student orientations for online programs. *Journal of Research on Technology in Education*, 34(1), 19-27.
- Sadera, W. A., Robertson, J., Song, L., & Midon, M. N. (2009). The role of community in online learning success. *Journal of Online Learning and Teaching*, 5(2), 277.
- Sarason, S. B. (1974). *The psychological sense of community: Prospects for a community psychology*. Oxford: Jossey-Bass.
- Shea, P. (2006). A study of students' sense of learning community in online environments. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 10(1), 35-44.
- Şen, B., Atasoy, F. ve Aydın, N. (2010, Şubat). *Düşük maliyetli web tabanlı uzaktan eğitim sistemi uygulaması*. XII. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla. Erişim adresi: https://ab.org.tr/ab10/kitap/sen_atasoy_AB10.pdf
- Todhunter, B. (2013). LOL -limitations of online learning- are we selling the open and distance education message short? *Distance Education*, 34(2), 232-252.
- Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlüğü.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c78f8a6885d00.25847391 adresinden 01.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Valentine, D. (2002). Distance learning: Promises, problems, and possibilities. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 5(3), 1-11.

- Varol, A. ve Türel, Y. K. (2003). Çevrimiçi uzaktan eğitimde iletişim modülü. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(1), 34-42.
- Wang, S. K. (2008). The effects of a synchronous communication tool (yahoo messenger) on online learners' sense of community and their multimedia authoring skills. *Journal of Interactive Online Learning*, 7(1), 59-74
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, R. (2016). Knowledge sharing behaviors in e-learning community: Exploring the role of academic self-efficacy and sense of community. *Computers in Human Behavior*, 63(October), 373-382.
- Yin, R. K. (2015). *Case study research and applications: Design and methods* (5th ed.). London: Sage.
- Yuan, J., & Kim, C. (2014). Guidelines for facilitating the development of learning communities in online courses. *Journal of Computer Assisted Learning*, 30(3), 220-232.

Yazar

Esma YILDIZ, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir. Uzaktan eğitim, çevrimiçi ortamlar ve öğretim tasarımı gibi konularda çalışmaları bulunmaktadır.

İletişim

Araştırma Görevlisi, Esma YILDIZ, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Akbilek Mah. Hakimiyet cad. No:4/3, Amasya, Türkiye

e-Posta: esma.yildiz@amasya.edu.tr

Summary

Online learning environments made educational practices beyond the physical boundaries by making learner-teacher and learner-learner interaction as a part of education. Thus, students have started interacting with teachers and classmates using both synchronous and asynchronous online communication tools (Wang, 2008). Chat and e-mail that are the example of online communication tools are significant tools for participation in learning environments and they become an opportunity for those who advocate the importance of social interaction in the realization of learning (Özçınar & Öztürk, 2008). Hence, participation in online learning environments occurs at both the personal and the community level (Hrastinski, 2009). However, a number of communication errors in online learning environments have some disadvantages to ensure attendance. These communication errors are generally based on the social level rather than at the technical level (Gunawardena, 1995). In these environments, the sense of community is reduced as a consequence of the limitations of the physical distance and text-based interfaces in communication. The sense of community is defined as a sense of belonging to each member of the group should have in the learning environment and a common belief that the members' needs count upon their determination to be together (McMillan & Chavis, 1986). Declining sense of community in online learning, that leads to lack of motivation, could not meet expectation, and low satisfaction rates may affect learning process adversely (Richardson & Swan, 2003; Ilgaz & Aşkar, 2009).

The significance of creating and maintaining learner's sense of community for an effective learning process in distance education has been mentioned in different studies on distance education literacy. In addition, a number of factors that affect the sense of community of the learners in online learning environments were shared in the relevant literature. In these studies, the role of involvement and satisfaction in creating and maintaining the sense of community in online environments has been handled in different perspectives. However, the opinions of the learners were not consulted while the affecting factors the sense of community of the learners were examined. It is thought that determining the opinions and suggestions of the participants will help to create and maintain the sense of community. The reason for this, describing the affecting factors sense of community of the learners from the learners perspective will help in designing an effective learning environment. It is important to carefully examine the factors that affect the sense of community of the learners from the learners perspective.

In this study, distance education learners' opinions on the creation, maintenance and improvement of the sense of community in online learning environments were presented. The purpose of this study is to determine the factors influencing learners' sense of community in the online learning environments by way of the participant's perspectives. It is found out that what can be done to create, maintain, and improve to sense of community in online learning environments in terms of an instructional perspective.

In the study, the case study as one of the qualitative research techniques was used. A case study have an opportunity to do in-depth investigation on a specific case or phenomenon (Creswell, 2013; Cohen, Manion, & Marrison, 2007) One of its strengths is that they observe effects in real contexts, recognizing that context is a powerful determinant of both causes and effects (Cohen, Manion, & Marrison, 2007). In this context, this study is a case study designed based on qualitative research techniques. Study group have determined by purposive sampling method. Researchers use their judgment to select a sample that they believe, based on prior information, will provide the data they need in purposive sampling (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Participants consist of 15 students who

enrolled from five different distance education associate degree programs. In the study, the data were collected using a semi-structured interview form.

A semi-structured interview is a verbal interchange where one person, the interviewer, attempts to elicit information from another person by asking questions. Even though the interviewer prepares a form of predetermined questions, semi-structured interviews arise in a conversational manner offering participants the chance to explore issues they sense are important (Longhurst, 2003). The semi-structured interview form was developed with the purpose of the study and the relevant literature. The preliminary application of the semi-structured questions has been tested whether it serves the purpose.

In the present study, data were analysed using a content analysis technique with learners' opinions being evaluated accordingly. The answers given by the participants to the questions in the interview form were recorded with voice recorder. In this regard, the possibility of missing or incorrect data is avoided majorly. The interviews were recorded with the permission of the participants. These records lasted an average of 30 minutes. All the records were transcribed for the analysis. The data have been categorized and analysed with content analysis. The data were organized according to codes and themes.

Thus, seven themes have defined based on findings of interviews. These themes are (1) instructor, (2) learners characteristics, (3) instructional design, (4) teaching method, (5) interaction, (6) collaboration and (7) orientation. It was frequently emphasized that creation, maintenance, and improvement of the sense of community in online learning environments of distance education learners was influenced by the attitudes and behaviors of the instructor in the direction of the interviews conducted with the participants.

The findings obtained as a result of research may give benefit to develop new instructional designs and methods for creation, maintenance, and improvement of sense of community in online learning environments. In this context, while organizing online environments, the attention should be given to inform instructors about the process, to design interaction interfaces, to make systematic orientations, and to determine appropriate methods and strategies. This study gives an idea about how learners understand the sense of community and how the sense of community can be created in online learning environments. Further research is needed to confirm and broaden the findings of the study on the sense of community in online learning environments.